

سبب مطلوب زیر ذره بین

دکتر مسعود تهرانی فرجاد

نقطه و قله تعالی این هدایت، در مکتب دین اسلام، کتاب حیات بخش قرآن کریم، و سیره معصومین (ع) بیان شده است که از آن به دستیابی به حیات طیبه با بهره‌مندی از دستورات و راهنمایی‌های خالق هستی تعبیر شده است. بدیهی است این تعالیم و راهنمایی را عقل و تجربه‌های مفید بشری نیز تأیید می‌کنند. زیرا خالق از هر موجود دیگری، از کارایی مطلوب و دستیابی به هدف خلق آن مخلوق آگاه‌تر است. پیگیری این موضوع نیاز اساسی و فطری از ازل تا ابد همه انسان‌هاست. به عبارت دیگر معما و گمشده هر انسان فهیم و عاقل است. در غیر این صورت خلقت بدون هدف، کاری عبث و بیهوده خواهد بود. بر این مبنا حیات طیبه الگویی حقیقی، فطری و توحیدی برای رشد و تعالی همه‌جانبه انسان است، به‌طوری‌که بنای زندگی وی را بر مبنای ایمان به خدا و عمل صالح پی‌ریزی و استوار می‌سازد و سعادت هر دو سرای انسان را تضمین می‌کند. سرچشمه الگوی حیات طیبه در دو ثقل گران‌بهای هدایت، یعنی «قرآن کریم» و «عترت» (علیهم‌السلام) به‌خوبی تصریح شده است. «حیات طیّب» در اصطلاح اسلامی نوعی زندگی است که انسان در ارتباط با خدا به آن دست می‌یابد و با دست یافتن به آن، در همه ابعاد وجودی خویش از پلیدی برکنار

تربیت مطلوب و دستیابی به زندگی سعادتمندانه، وجه مشترک و هدف اصلی تمام برنامه‌ریزی‌ها و فعالیت‌ها در حوزه تعلیم و تربیت انسان است. اما از واژه «مطلوب» تلقی‌های متنوعی وجود دارد. چپستی و چگونگی تربیت مطلوب، مهم‌ترین سؤال انسان‌هاست، چون هر فردی دل در گرو زندگی سعادتمندانه و شرافتمندانه دارد.

انسان آزاده و فهیم با مراجعه به فطرت و خرد، درمی‌یابد خالق حکیم او را بدون هدف و غایت نیافریده است. زیرا فطرت الهی انسان را به حقیقت‌جویی، کمال، جاودانگی و سایر فضیلت‌های خدادادی سوق می‌دهد. دستیابی به این فضیلت‌ها از مسیر آگاهی، شناخت و کسب مهارت‌های لازم برای زندگی صحیح و خداپسندانه می‌گذرد. چون این خالق انسان است که با توجه به ویژگی‌ها و استعدادهای وی، برنامه درست زندگی کردن را معنا می‌کند و براساس حکمت و مصلحت همواره راهنمای اوست تا با رشد و تعالی به سعادت زندگی در امروز و فردا، یا همان حیات دنیوی و اخروی، نائل آید.

خدای مهربان و حکیم برای کسب چنین زندگی و حیاتی راهنمایان دلسوزی اعم از پیامبران (ص)، معصومین (علیهم‌السلام) و کتاب‌های آسمانی را ارسال کرده است.

خواهد بود. این ابعاد شامل جسم، اندیشه، اعتقاد، میل، اراده و عمل فردی و جمعی انسان است. آدمی در این سبک زندگی، مبدأ و غایت حقیقی جهان را باز می‌شناسد و به آن گرایش می‌یابد. در عرصه جسم، به پاکی، سلامت و قوت نائل می‌آید، سعی می‌کند گرایش‌ها و هیجان‌های خود را به‌صورت موجه و مشروع تنظیم و بروز دهد، و در نهایت اراده‌ای معطوف به خیر می‌یابد و در عرصه فردی و جمعی به عمل صالح دست می‌زند. در نتیجه عدالت و رأفت را در جامعه می‌گستراند (باقری، ۱۳۸۲).

خدای مهربان، در کتاب هدایتگر قرآن کریم، دستیابی به حیات طیبه را به ما سفارش کرده است. در آیه ۹۷ سوره مبارکه «نحل» می‌خوانیم: «مَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً». هر کس اعم از مرد و زن، عمل صالح انجام دهد، به‌شرط آنکه مؤمن باشد، خدای متعال زندگی او را حیات طیبه قرار می‌دهد.

حیات طیبه یعنی چه؟ جالب است بدانیم این واژه دارای معنی عمیق و چندجانبه‌ای است که به تمام بعدهای زندگی فردی و اجتماعی مربوط می‌شود. طیب عبارت است از آنچه برای زندگی تمیز، مفید، حلال، سالم و ایمن است، و ضرورت دارد در تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی ملاحظه و رعایت شود. واژه طیب کامل‌ترین کلمه برای «تربیت مطلوب» است. زیرا در یک کلمه تمام نکته‌ها و ظرافت‌های مادی و معنوی دیده‌شده است.

در پاسخ به این سؤال فراگیر و مهم که: «تربیت مطلوب چیست؟» لازم است بگوییم: تربیت مطلوب در اوان کودکی عبارت است از تلاش، تمهید و زمینه‌سازی برای زندگی بر محور حیات طیبه. یعنی با توجه به معنای وسیع طیب که ذکر شد (تمیز، مفید، حلال، سالم و ایمن) لازم است محیط، محتوا، امکانات، تجهیزات پیرامون کودک و تعامل وی با همسالان، اطرافیان، اولیا و مربیان، و حتی رسانه‌ها، زمینه‌ساز زندگی طیب برای کودک باشند. در این مسیر خطیر سال‌های آغازین زندگی و دوره اوان کودکی، مهم‌ترین مرحله در شکل‌گیری و پی‌ریزی بسیاری از مؤلفه‌های زیستی، عاطفی و شخصیتی است. همچنین کودک در این دوره بیشترین تأثیرپذیری را از والدین، مربیان، مؤلفه‌های محیط و محتوای تربیتی آموزشی دارد.

بنابراین در منظومه تعلیم و تربیت کودک لازم است بیشترین توجه، سرمایه‌گذاری و تلاش را در جهت ارتقای کیفی بسترها و مؤلفه‌های تأثیرگذار تربیتی در این دوره بنیادین رشد و نمو داشته باشیم. زیرا انسان در سنین اولیه یا همان اوان کودکی، تمام گزاره‌ها و محرک‌های محیطی و هر آنچه در معرض او قرار دارد را در ذهن و درون خود، همچون نقش روی سنگ، حکاکی و ذخیره می‌کند. دیدگاه اثرپذیری و ماندگاری آموخته‌ها و تجربه‌های کودکی و بروز آن در سنین بزرگسالی از طریق رفتار و گفتار را تمام نظریه‌های رشد و تربیت تأیید می‌کنند.

«حیات طیبه وضع مطلوب زندگی بشر در همه ابعاد و مراتب، براساس نظام معیار ربوبی است که تحقق آن باعث دستیابی به غایت زندگی یعنی قرب الی الله خواهد شد. البته حیات

طیبه امری صرفاً اخروی نیست، بلکه در حقیقت حاصل ارتقا و استعلا حیات طبیعی و متعارف آدمی در همین دنیا، با صبغه الهی بخشیدن به آن است. تحقق آن به شکوفایی فطرت و رشد همه‌جانبه استعدادهای طبیعی و تنظیم متعادل عواطف و تمایلات و در نتیجه تکوین و تعالی پیوسته هویت افراد برای شکل‌گیری و پیشرفت مداوم جامعه‌ای صالح براساس نظام معیار دینی در مسیر قرب الی الله، منجر می‌شود» (مقام معظم رهبری دام عزه در دیدار با قاریان قرآن کریم - ۲۴ تیرماه ۱۳۸۹). اخیراً مطلع شدم، انتشارات انقلاب اسلامی با هدف تجهیز مربیان، معلمان و طراحان و برنامه‌ریزان عرصه تربیت و آموزش کودک و نیز تمهید نگرش عالمانه و آگاهانه والدین نسبت به موضوع خطیر تربیت کودکان مبتنی بر معارف اسلامی، به انتشار کتاب «تربیت کودک در اندیشه حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» دست زده است. این کتاب الگویی کاربردی در عرصه‌های متفاوت اعم از هدف‌گذاری، تعیین اصول و رویکردها در برنامه‌ریزی و تولید محتوا و محصولات برای دوره کودکی است.

سخن آخر

درک دقیق از تربیت انسان وقتی پدید می‌آید که در طول نگاه جامع پروردگار به انسان و هستی باشد؛ چرا که بافت وجودی انسان با ساختار هماهنگ و قانونمند نظام هستی، همخوانی و همسویی دارد. نقطه عطف و تجلی‌بخش این هماهنگی در انسان را می‌توانیم در فطرت توحیدی^۱ او ببینیم که او را به پرستش، حقیقت‌جویی، فضیلت‌خواهی، عدالت‌جویی، اخلاق، زیبایی و دیگر صفات ارزشمند الهی دعوت می‌کند و از این طریق دستیابی انسان به حیات طیبه را تضمین می‌کند.

کودکان در سنین اولیه، یعنی دوره پیش از دبستان، بیش از هر دوره دیگری به فطرت توحیدی نزدیک هستند. لذا برنامه و فعالیت‌های این دوره بنیادین و مهم تربیتی باید به زمینه‌سازی برای زندگی طیب و شکوفایی فطرت توحیدی کودک منجر شود. نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، به‌دنبال تربیت سرمایه‌های انسانی سالم، کارآمد و متعهد است. اما کیفیت و اثربخشی نظام تعلیم و تربیت، باکیفیت تربیت در خانواده و مراکز آموزشی رابطه معناداری دارد. بر این اساس تربیت مطلوب در گرو تربیت و توانمندسازی خانواده و مربی است، به‌طوری‌که از استلزامات قطعی در به‌ثمر رسیدن هدف‌های تعلیم و تربیت اوان کودکی به‌شمار می‌آیند.

پی‌نوشت

۱. انسان فطرت (خلقت خاص) ربوبی دارد. فطرت سرشتی الهی در وجود آدمی است. یعنی آدمی نسبت به مبدأ عالم هستی معرفت و گرایشی اصیل (غیر اکتسابی) دارد. این فطرت می‌تواند فعلیت یابد، صیقل بخورد و توسعه پذیرد و می‌تواند به فراموشی سپرده شود (راهنمای برنامه آموزشی و پرورشی پیش‌دبستانی، مصوبه ۷۷۰ شورای عالی آموزش و پرورش).